

Вдосконалення механізму кредитування аграрного сектора АПК під заставу складських свідоцтв: аналіз та перспективи

Проаналізовано сучасний стан кредитування аграрного сектора АПК під заставу складських свідоцтв, його особливості та тенденції розвитку, запропоновано напрямки удосконалення та вироблення практичних рекомендацій.

In the article the modern state of long-term and short-term crediting of APC agrarian sector and his peculiarities and tendency of development are analysed, some important proposals for problem decision are offered.

Запровадження цілісної багатоаспектної системи кредитних відносин у сільському господарстві є важливим чинником реформування аграрного сектора України. Короткострокові та довгострокові кредити є необхідною вимогою для розширення виробництва та оновлення виробничих фондів, забезпечення сталого розвитку галузі.

Визначаючи концептуальні підходи до кредитування аграрного сектора, можна стверджувати, що в сучасних умовах ймовірність отримання кредиту залежить від трьох основних факторів: фінансового стану позичальника, техніко-економічного обґрунтування, наявності ліквідного та достатнього забезпечення, в якості якого можуть виступати рухоме та нерухоме майно, землі сільськогосподарського призначення, майбутній врожай, зерно на складі та т.ін. Все це дозволяє зробити висновок про спроможність повернути позику кредиторю.

Слід відзначити, що кредитування сільгоспвиробників під заставу складських свідоцтв на зерно, що зберігається на складі, до останнього часу фактично не здійснювалося на практиці. Труднощі його запровадження пояснюються декількома причинами. Серед головних можна відзначити: недосконалість законодавчої бази, складна процедура оформлення, висока плата за зберігання, необхідність страхування зерна.

Актуальним питанням залишається відсутність довіри до існуючих в Україні зернових складів з боку зерновиробників. Здаючи зерно на зберігання, вони хочуть бути впевненими, що через деякий час отримають зерно такої ж кількості та якості, що, на жаль, в сучасних умовах не завжди дотримується [1].

Окреслене коло невирішених питань, що стосуються кредитування під заставу складських

свідоцтв, не дозволяє повною мірою використовувати потужності зернових складів та ефективно застосовувати складські свідоцтва як заставне забезпечення за кредитом. Поодинокі випадки кредитування частіше за все пов'язані з неможливістю позичальником надати інше забезпечення та небажанням банків втрачати клієнта.

Розгляд проблеми кредитування аграрного сектора знайшов своє відображення в наукових працях відомих вчених-економістів: Алексійчука В.М., Андрійчука В.Г., Гайдуцького П.І., Гудзинського О.Д., Дем'яненка М.Я., Кириченко Т.Т., Ковалю М.М., Лайка П.А., Мельника Л.Ю., Саблука П.Т., Стельмашука А.М та інших. Проте, незважаючи на це, деякі питання не дістали належного висвітлення і потребують подальшої доробки та аналізу.

Метою даного дослідження є аналіз застосування складських свідоцтв як заставне забезпечення та вироблення рекомендацій, що сприятимуть більш широкому впровадженню на практиці такого механізму кредитування.

Поштовхом для розвитку кредитування під заставу складських свідоцтв стало прийняття Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 року, завдяки чому частина питань, що стосувалися даної проблеми, знайшла своє вирішення, тим самим було започатковано перші кроки для реалізації даного механізму на практиці. В той же час деякі аспекти залишилися невирішеними:

- недосконалість законодавчої бази;
- вироблення процедури сертифікації зернових складів;
- відсутність реєстрів складських документів на зерно;
- невизначена процедура страхування зерна;

- відсутність Гарантійного фонду, що давав би змогу компенсувати збитки власнику зерна у випадку невиконання зобов'язань зерновим складом.

Несвоєчасне вирішення зазначених вище питань фактично призупинило можливість розповсюдження кредитування аграрного сектора під даний вид забезпечення до середини 2004 року. В той же час є досить показові випадки кредитування саме під заставу складських свідоцтв – восени 2003 року ДАК “Хліб України” отримало кредит банку “Аваль” у розмірі 20 млн. грн. Після погашення кредиту, наприкінці серпня 2004 року, компанією було отримано новий кредит у такому ж розмірі терміном до 31 січня 2005 року, і знову ж таки під заставу подвійних складських свідоцтв [2].

Головними аргументами на користь зберігання зерна на сертифікованому складі є можливість отримання кредиту під заставу складських свідоцтв за відсутності іншого ліквідного забезпечення та реалізації зерна в більш пізні строки, що за сприятливої ринкової кон'юнктури дозволяє господарству збільшити валову виручку від реалізації. В даному випадку виграють і банківські установи, адже здійснити оцінку зерна набагато швидше і дешевше, ніж оцінювати цілісні майнові комплекси, сільгосптехніку чи інше майно.

Важливим є також і те, що зменшується ризик банку. За умов використання складських свідоцтв в договорі фіксується, зерно якого класу береться в заставу, що дозволяє визначити його вартість, і що головне це зерно не може бути реалізоване Позичальником до моменту повернення позики, адже він фактично не зможе його отримати на зерновому складі без складських документів [3].

Іншим позитивним моментом є те, що при кредитуванні державних підприємств, зерно, що знаходиться у власності та передане в заставу, є товаром в обороті і, відповідно, не підпадає під мораторій на примусове відчуження державного майна, що також знижує ризики непогашення кредиту.

Аналіз практики кредитування сільгоспвиробників, законодавчої бази, публікацій з даної проблематики дозволяє зробити висновок, що застосування складських свідоцтв як надійної та ліквідної застави є доцільним, коли мова йде про кредитування в короткостроковий період. Застосування їх в довгостроковому проміжку є недоцільним та витратним для Позичальника.

При здачі зерна на зберігання між власником (поклажодавцем) та зерновим складом, що приймає його на зберігання, укладається договір складського зберігання, після чого власнику видається один з 3-х документів: складська квитанція, просте складське свідоцтво, подвійне складське свідоцтво. Ці документи є паперами

суворої звітності, і їх форма, обіг і порядок випуску визначаються згідно з вищезазначеним законом “Про зерно і ринок зерна в Україні” [4].

Практика діяльності кредитних установ свідчить, що у випадку кредитування під заставу складських документів найбільш доцільним є використання простого або подвійного складського свідоцтва, яке складається з 2-х частин: складського та заставного свідоцтва. Укладаючи договір застави на зерно, власник передає за індосаментним написом на користь заставоутримувача просте складське свідоцтво або заставне свідоцтво подвійного складського свідоцтва. Це свідоцтво залишається на відповідальному збереженні в банку до погашення кредиту.

У кожній з 2-х частин подвійного складського свідоцтва мають бути обов'язково та однаково визначені: найменування та місцезнаходження зернового складу та поклажодавця, найменування та кількість зерна, дата видачі свідоцтва та термін зберігання зерна, підпис уповноваженої особи та печатка складу [5].

При отриманні кредиту обидві частини подвійного складського свідоцтва повинні містити найменування та місцезнаходження особи, що надала кредит, умови кредитування із зазначенням розміру, строку, терміну погашення і т.ін.

У випадку неповернення позики кредитор, звернувшись до суду, за судовим рішенням може накласти стягнення на зерно, яке перебуває в заставі. Визначальним є те, що інтереси банку надійно захищені, адже зерновий склад не має права на передачу зерна без пред'явлення заставного свідоцтва.

Законодавчими та нормативно-правовими актами передбачено два шляхи видачі зерна:

1. Власник складського документа надає просте складське свідоцтво або обидві частини подвійного складського свідоцтва зерновому складу в залежності від виду складського свідоцтва.

2. При відсутності заставного свідоцтва власник складського свідоцтва повинен пред'явити також документ, що підтверджує сплату боргу за заставним свідоцтвом та написати письмову заяву із зазначенням причини відсутності заставного свідоцтва [6].

Передаючи зерно особі, що пред'явила складське свідоцтво, але не мала заставного та не надала документ, який би підтверджував про сплату такого боргу, товарний склад відповідає перед власником заставного свідоцтва у розмірі, що покриває суму зобов'язання та відсотки за ним.

У відповідності до Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 року, починаючи з 1 січня 2005 року, надання послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки з видачею складських документів, які б можна було в подальшому використати як заста-

ву, мають здійснювати лише сертифіковані зернові склади. Таким чином, бажаючи отримати банківський кредит під заставу складського документа власнику зерна необхідно звернутися до сертифікованого зернового складу. Станом на 12 травня 2005 р. в Миколаївській області налічується 23 сертифікованих склади, серед яких можна відзначити найбільші: ВАТ “Людмилівський елеватор”, ВАТ “Явкінський елеватор”, ВАТ “Колосівський елеватор”, ДП ДАК “Хліб України” Врадівський елеватор, ТОВ СП “Нібулон” та інші.

Процедуру обігу складських свідоцтв (в тому числі і як предмета застави) закріплено низкою законодавчих та нормативно-правових актів. В першу чергу, необхідно відмітити Цивільний (ст. 958-966) та господарський (ст. 294) Кодекси України, що містять загальні поняття, порядок обігу складських свідоцтв та правове регулювання відносин, що виникають при цьому. Як вже зазначалося раніше, ряд питань було врегульовано Законом України “Про зерно та ринок зерна в Україні”, частина питань знайшла своє відображення в Законі України “Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва” від 23 грудня 2004 року № 2286-IV. Законом “Про заставу” передбачено можливість використання складських свідоцтв як заставу.

Окремі питання, що стосувалися порядку обігу складських документів на зерно, банківського кредитування, сертифікації зернових складів, знайшли своє відображення в Постанові Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2003 року № 164 “Про здійснення заставних операцій з зерном”, Постанові Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 р. № 510 “Про забезпечення сертифікації зернових складів на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки, запровадження складських документів на зерно”, Наказі Міністерства аграрної політики України від 27 червня 2003 року № 198 “Про затвердження положення про обіг складських документів на зерно” та ін.

В той же час деякі питання залишилися невирішеними. Є нагальною потреба у вдосконален-

ні та прийнятті змін до законів України “Про зерно та ринок зерна в Україні”, “Про страхування”, які б передбачали створення необхідного Гарантійного фонду для виконання зобов'язань за складськими документами на випадок невиконання зобов'язань зерновими складами, страхове супроводження складських свідоцтв, введених в обіг. Крім того, є важливим запровадження механізму автоматичної заміни вигодонабувача в процесі переходу складського свідоцтва із рук в руки.

Практичний досвід з кредитування сільгоспвиробників під заставу складських свідоцтв показав, що одним з додаткових шляхів, який можна рекомендувати для мінімізації ризиків банків, є укладання тристороннього договору, сторонами в якому виступають Кредитор, Позичальник та Зерновий склад. В даному випадку зерновий склад підписує договір, де чітко прописано умови кредитування та заставного забезпечення.

Важливим питанням залишається поширення інформації стосовно переваг використання на практиці складських свідоцтв та доведення її до сільгоспвиробників. В цьому мають бути зацікавлені всі сторони цього процесу: банківські установи (які отримують впевненість в тому, що кредит надано під надійне та ліквідне забезпечення), зернові склади (залучаючи нових клієнтів та використовуючи в більшому обсязі виробничі потужності) і звичайно сільгоспвиробники (отримуючи кредити за умови відсутності іншого забезпечення).

Підбиваючи підсумок, можна відзначити, що законодавча та нормативно-правова база, що визначає систему обігу складських документів на зерно, лише формується, і в той же час недовга практика застосування складських документів в Україні показала, що вже є необхідність її коригування. Це потребуватиме створення належного правового підґрунтя та розбудови окремих інфраструктурних елементів. Удосконалення та спрощення процедури кредитування під заставу складських свідоцтв має спричинити зростання темпів короткострокового кредитування в аграрному секторі.

Література

1. Іжик П. Кредит, що проростає // День. – 2005. – № 37.
2. Інтернет-сайт банку “Аваль: www.aval.ua/eng/press/digest/?id=18127
3. Перевозняк А. Банкіри опановують нову схему кредитування // Галицькі контракти. – 2002. – № 34.
4. Кирилов К. Звідки у селян кредитоспроможність? Запрацював механізм складських свідоцтв на зерно // День. – 2004. – № 203.
5. Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 р. – Ст. 38.
6. Цивільний кодекс України. – Ч. II. – Ст. 963.